

Gyógyszerésztörténeti közlemények

Kájoni János „Herbariuma”

DR SPIELMANN JÓZSEF ÉS SPIELMANN MIHÁLY

Kájoni János (kb. 1629—1687) román származású ferences szerzetes a gyógynövényeket 1660 körül egy magyar nyelvű „Herbarium”-ba írta össze. Az eredeti kézirat a II. világháború után eltűnt, pedig igen értékes gyógyszerészeti, botanikai, nyelvészeti emlék volt, amelynek értékeit kellően még nem is méltatták. A szerzők felkutatották a Herbariumra vonatkozó szétszórt irodalmat, s annak alapján többek között megállapítják, hogy Kájoni művének legalább egy részét Melius Juhász Péter könyvéből vette át, helyenként szó szerint.

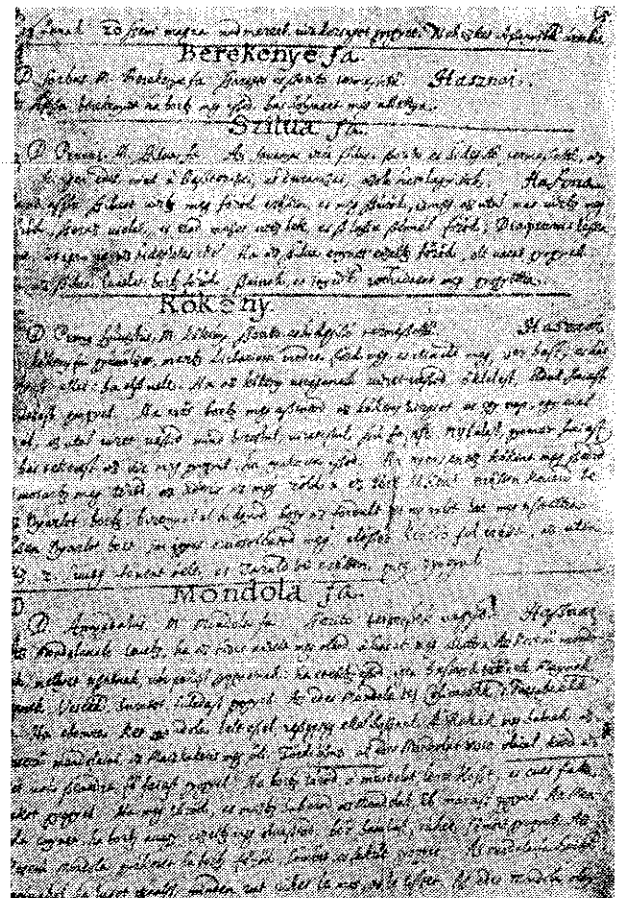
Kájoni János román származású ferences szerzetes (1629 vagy 1630—1687), jelentős helyet töltött be a XVII századi Erdély művelődésében. Polihisztori érdeklődésű tollforgató volt, több mint 20 nyomtatott, ill. kézíratos mű szerzője, zenegyűjtő, orgonaművész, orgonakészítő, könyvkiadó, a csíksomlyói nyomda megalapítója volt (annak kézi sajtóját maga készítette el, 1676-ban). Kortársi krónikások szerint Kájoni János — „Valahus de Kiskájón” — jegyei (Leghia, Kolozs megye) román jobbágy-szülők gyermeke volt; fiatal korában áttért a katolikus hitre. Tanulmányait a csíksomlyói ferencendi kolostorban, ill. Nagyszombaton végezte. 1655-ben, pappá szentelése után magas tisztségeket töltött be a katolikus egyház hierarchiájában mint a mikkházai, szárhegyi, majd a csíksomlyói rendházak főnöke, 1675—78 között az erdélyi ferencesrend tartományi őre, 1676-ban püspöki helynök, majd 1686-ban „pater custodiae” [1, 2]

Kájoni kézíratos *Herbariuma* is a ferences szerzetes humánus törekvéseit tükrözi. A többi katolikus rendhez hasonlóan, a ferencesek is foglalkoztak beteggyógyítással. A rend regulája „a testvérek” figyelmébe ajánlotta a szenvedőket. Erdélyi statútumok is intézkedtek, hogy a betegek gyógyításáért felelős „chirurgus testvér” (valószínűleg a „frater aromatarius”) patikaládájával azonnal útrakeljen, mihelyt szenvedő ember üzen érte [3].

Herbariumát megalkotva, Kájoni olyan gyakorlati útmutatót kívánt a „frater aromatarius”-ok kezébe adni, amelynek alapján azok felismerhetik, összegyűjthetik és gyógyászatiilag hasznosíthatják az Erdélyben fellelhető gyógynövényeket. Az emberbaráti szemponton túl, a Herbarium megírásában minden bizonnyal a rend jó hírneve gyarapításának szándéka is szerepet játszott. Az ellenreformáció korában,

amikor a katolikus és protestáns egyház között minden „lélekért” élet-halál harc folyt, a ferences rend e téren is versenyképesnek akart bizonyulni a reformátusokkal szemben. Utóbbiak ugyanis Melius Juhász Péter püspök által Kolozsvárott 1578-ban kinyomtatott, Adam Lonicerus: „Naturalis historiae opus” (1551) című munkája nyomán készült Herbariumát — az első magyar nyelvű botanikai művet — használhatták fel gyógyító tevékenységükben [4].

A közelmúltig úgy vélték, hogy Kájoni botanikai kéziratával csupán Nicolae Drăganu foglalkozott egy 1927-es írásában. A román kutató források megjelölése nélkül leírta, hogy Kájoni János állítólag két kézíratos — azóta sajnos elveszett — orvosbotanikai mű: a *Magyar herbarium* és a *Nagy magyar herbarium* szerzője [5]. Drăganu adatait Bologa [6] és több más román orvostörténész is átvette. Valójában más szerzők is foglalkoztak Kájoni orvosbotanikai tevékenységével, de mivel írásaik nem szaklapokban jelentek meg, elkerülték az or-

vostörténések figyelmét. Mi véletlenül akadunk rá „A Hírnökben” és a „Pásztortűzben” — a két világháború között megjelent erdélyi sajtótermékekben — *Boros Fortunát* (1922) [7] és *Németh Gellért* (1926) [8] katolikus publicisták *Kájoni Herbariumával* foglalkozó írásaira *Kájoni* valójában egyetlen orvosbotanikai kéziratot szerkesztett, amelynek címe *Herbarium* volt, és azt a cikkek megjelenése idején a csíksomlyói kolostor könyvtárában őrizték. *Németh* közleményének külön érdekessége, hogy *Kájoni* kéziratának 15. oldalát is közli, fotokópiában. A fenti jelzések alapján *Kájoni* műve után kutatunk erdélyi könyvtárakban és levéltárakban, de arra a megállapításra kellett jutnunk, hogy *Kájoni* kézírata a háború utolsó évében, a könyvtár kiürítésekor, több más értékes művel együtt elveszett.

Boros Fortunát közléséből az is kiderül, hogy *Ráduly Simon* egykori csíksomlyói gimnáziumi tanár 1900—1903 között *Kájoni* herbariumáról másolatot készített. (*Ráduly* 1905-ben hunyt el Udvarhelyen.) Sajnos, az általa készített másolat is elveszett — vagy ismeretlen helyen van. Így jelenleg *Kájoni* Herbariumára vonatkozó minden adatunk csupán *Boros* és *Németh* publicisztikai közléseire illetve a fotokópia tanulmányozásából levont következtetéseinkre támaszkodik.

Kájoni negyedrétű kézirat *Herbariuma* 82 oldalas (*Németh* szerint 84 oldalas) volt és abból néhány lap hiányzott. A kéziratot maga a szerző 1673-ban egybekötötte *Theodor Dorstenius* (*Guntius*) 1540-ben megjelent „Ortus sanitatis” c. művével és mindkettőt fa táblalaborítóval látta el. A két mű egybekötésének okáról maga *Kájoni* világosít fel. Kézírata és annak tárgymutatói közé a következőket jegyezte be: „Úgy vagyon, hogy ezt a Herbariumot nem ilyen mocskosan írtam volt. De mivelhogy csak magányosan volt, a tatárjáráskor, mikor Csíkot eloszták, nem tették volt száraz helyre a többi könyvekkel, s a víz miatt elrotthadt, most azért szépen (mivel ekkor is ehhez a könyvhöz szabtam volt¹), jövődöbéli szükségre, ezen Herbariummal bekötöttem. Igen szép táblát csináltattam neki. Milissimo sexcentissimo septuagesimo tertio. Fr. Joanus Kájoni”.

Kájoni jegyzete értékes útmutatással szolgál a mű keletkezésének időpontjáról: a Herbarium a csíki tatárbetörés, azaz 1661 előtt keletkezett. Azt állítja, hogy kéziratát *Dorstenius* művéhez „szabta”, vagyis, hogy a német orvos műve volt Herbariumának forrása. A továbbiakból azonban kiderül, hogy a fenti állításnak bizonyos tények ellentmondanak. *Boros* és *Németh* — egybevetve *Dorstenius* és *Kájoni* művét — megállapíthatják a nyilvánvaló eltéréseket, mivel arra a következtetésre jutottak, hogy *Kájoni* műve „részben magyarázata, részben folytatása *Dorstenius* könyvének” (*Boros*), ill. hogy a ferences szerzetes „magyarázata és ki-

különítette Erdély flóráját *Dorstenius* művéből” [3].

A német orvos „Ortus sanitatis”-át nem tudtuk megszerezni. Orvos- és botanikatörténeti művekből azonban megtudtuk, hogy *Dorstenius* írása lényegében a „Hortus sanitatis” (más kiadásokban „Ortus sanitatis”) néven ismert, első alkalommal a Mainzban, 1491-ben megjelent, igen elterjedt latin nyelvű középkori népszerűsítő természettudományos mű késői és „modernizált” változata. *Dorstenius* latinra fordította „Eucharion Röslin (Rhodion)” német nyelvű átdolgozott „Gard der Gesundheit”-jét. Az irodalomból nem derül ki, milyen „kortársi szerzők” művéből merített *Röslin*, ill. *Dorstenius*. Annyi bizonyos, hogy *Lonicerus* munkáira nem támaszkodhattak, mert azok csak 1550 után jelentek meg.

Az eredeti „Hortus sanitatis” mintegy 530 gyógynövényt mutatott be, ezzel szemben *Kájoni* Herbariuma csupán 244 gyógynövényt és gyógyászati célra használt fát ismert, főleg Erdélyben is előforduló fajokat. Kézírata végére két tárgymutatót iktatott be. Az elsőben gyógynövényeket sorakoztatott fel az oldalszám megjelölésével; a másodikban lajstromba foglalta a betegségeket, amelyekben a tárgyalt gyógynövények hasznosnak bizonyulnak. *Németh* megállapította, hogy a két tárgymutató nem csupán saját kéziratának, hanem *Dorstenius* műve megfelelő fejezeteinek is foglalata.

Kájoni kézírata a gyógynövények latin és magyar elnevezése mellett tömör és szabatos magyarsággal vázolja a gyógynövények tulajdonságait, orvosi hasznait, lelőhelyeit, virágzási idejét stb. A kézirat filológiailag is jelentős, mert *Németh* megállapítása szerint az indexek a „növényeknek nevezeteit, ősvirág elkereszteléseit” tartalmazzák.

A *Németh Gellért* reprodukálta 15 oldal szövegét elemezve mi is megállapíthattuk, hogy *Kájoni* tömören és szabatosan fogalmaz.

Az öt kis „fejezetben” a Berekenyefa (*Sorbus*), a Szilvafa (*Prunus*), a Kökény (*Prunus silvestris*), ma *Prunus spinosa*), Mondolafa (*Amigdalus*), Farkashárs (*Thymelea*) latin és magyar elnevezése mellett — a galenusi szemlélettel egyezően — e gyógynövényeket hűsítő és hevítő, szárító és nedvesítő hatásuk szerint csoportosítja, jelzi mikor alkalmazandók külsőleg, mikor belsőleg, egyes esetekben előállítási módjukat is leírja, s minden esetben részletesen szól gyógyászati javallataikról.

Kájoni botanikai ismereteinek színvonalát, hazai kortársi művekhez való viszonyát kutatva egybevetettük a kézirat 15 oldalának fotokópiáját *Mélius Juhász* Herbariumának megfelelő növényleírásaival. Legnagyobb meglepetésünkre minden kétséget kizáróan bebizonyosodott, hogy *Kájoni* *Mélius* munkájából vette minden adatát.

A fentiek igazolására párhuzamosan közöljük a szilvafa leírását *Mélius* és *Kájoni* munkájában.

¹ A mi kiemelésünk

MELIUS

De Prunis
Prunus Szilvafa Pflammenbaum

TERMÉSZETE

A Besztercei szilva igen jó, mennél éldesb, annál jobb. Amely Szilva savanyú ízű, szorító, hidegítő. Aki igen édes, mint a Besztercei, Drancsai, ezek haszlágyítók.

BELSŐ HASZNAI

Ha az aszu Szilvát vízben megfőzöd erősen, Réz rostán által szűröd, ismét más vízben főzöd, száraz Violát, Vadmézet vetsz belé és lassú szénnél főzöd, Diaprunus lészen neve, ez igen jó a hideglelés ellen.

KÜLSŐ HASZNAI

Ha a Szilva enyvét ecetben főzöd, az olt varat meggyógyítja Ha a Szilva levelét borban főzöd, száznak és Inednek rothadását meggyógyítja

KÁJONI

Szilvafa

D. Prunus, M. Szilvafa Az savanyú ízű Szilva szorító és hidegítő természetű, az ki igen édes, mint a besztercei és a duranzai, azok haszlágyítók. Hasznai: ha az aszu Szilvát vízben megfőzöd, száraz Violát és Vadmézet vetsz bele, és ezt lassú szénnél főzöd, Diaprunus lészen neve, az igen jó az hideglelés ellen Ha az Szilva enyvét ecetben főzöd, olt varat gyógyít Ha az Szilva levelét borba főzöd, száznak és inednek rothadását meggyógyítja (1 ábra)

A fentiekből kiderül, hogy a két szöveg majdnem teljesen azonos. *Kájoni* tömörebben fogalmaz, egyes részleteket elhagy, alapszövege azonban ugyanaz Nem tekinthető véletlennek, hogy mindkét szerző ugyanazokat az erdélyi szilvafajokat (besztercei, ill duranzai, *Meliusnál* drancsai) említi. A többi növény esetében is hasonló a helyzet. *Kájoni* magyar elnevezései nagyjából azonosak *Meliuséval*. Lényegtelen eltérés, hogy ő a Sorbust kökénynek nevezi, a debreceni herbárium pedig kökénytövisnek. A gyógynövények bemutatásának sorrendje eltérő a két szerzőnél A különbségeknél azonban a hasonlóságok szembeötlőbbek Ezek nemvezethetők vissza csupán a középkori herbáriumok nagyjából azonos ismeretanyagára. Egyetlen oldal alapján végleges következtetést levonni elhamarkodott lenne. Feltételezhető, hogy munkájának más fejezeteiben *Kájoni* fő forrása valóban *Dorstenius* vagy más nem említett szerző lehetett és *Melius* adatait kisebb mértékben hasznosíthatta Egy azonban bizonyos: *Kájoni János* nemcsak ismerte, hanem művében fel is használta *Melius* munkáját

A hasonló eljárásban azonban semmi rendhagyó nincs A XVI—XVII században más szerzők művének forrásmunkaként való használata annak említése nélkül megszokott eljárás volt Maga *Melius* is részben így járt el

Lonicerus művét tolmácsolva, s azzal együtt annak klasszikus forrásait is idézve. Az is ismeretes, hogy *Beythe András Fiveskönyve* (1595) szinte szó szerinti másolata *Melius* Herbariumának, csak itt-ott egészíti ki a szerző munkáját *Matthioli Commentarii in sex Libros Pedacii Dioscoridis* (1554) című művéből átvett adatokkal [9].

De még az esetben is, ha *Kájoni* művének be nem vallott forrása *Melius* Herbariuma volt, kézírata nem tekinthető egyszerű másolatnak. A debreceni püspök által leírt mintegy 600 gyógynövényből — *Boros* és *Németh* adatai szerint — *Kájoni* csupán az Erdélyben is fellelhető 244 gyógynövényt vett át. Persze, művének igazi értékét akkor mérhetnénk fel, ha a *Ráduly Simon*-féle másolat valamelyik könyvtárunkból előkerülne

Végül még egy zavart keltő tényre kell felhívunk a figyelmet. *Borostól* tudjuk, hogy *Kájoni* volt a somlyói könyvtár újjászervezője: annak anyagát 1664 és 1680 között szedte össze. Ugyancsak *Boros* figyelmeztet, hogy a *Dorstenius*-féle műben bejegyzett 1666-os év a német szerző könyvének *Kájoni* által való megvásárlási időpontját jelzi. De mint említettük, magától *Kájonitól* tudtuk, hogy Herbariumát a tatár betörést megelőzően, azaz 1661 előtt írta (Állításának hitelében semmi okunk kételkedni.) Ez viszont azt jelenti, hogy az 1666-ban vásárolt *Dorstenius*-mű semmiképp sem lehetett kéziratának forrása; még pontosabban: a kézírattal egybekötött példány nem lehetett az Mert a fenti adat nem zárja ki annak lehetőségét, hogy Herbariuma megalkotásakor *Kájoni Dorstenius* művének egy másik példányát használta, amely időközben elkallódott. De a fenti adat *Kájoni* azon kijelentésének, hogy művét *Dorstenius* könyvéhez „szabta” más, az eddigőtől eltérő értelmezést is lehetővé tesz Kézírata nem tartalmaz növényi ábrákat A *Dorstenius*-műre való utalás azt is jelenthette, hogy olvasói az általa leírt növényeket a természetben könnyebben azonosíthatják, ha ugyanakkor a német orvos művében szereplő növényillusztrációkat is tanulmányozzák. A fenti értelmezést az a már említett tény is alátámasztani látszik, hogy a *Kájoni*-féle Herbarium indexei nem csupán a kéziratot, magyar nyelvű mű növényanyagának, hanem *Dorstenius* műve idevonatkozó fejezeteinek oldalszámait is közlik. Végleges választ e kérdésekre persze csupán a mű vagy kópiája ismeretében nyerhetnénk

Kájoni Herbariuma a tudós szerzetes sokirányú érdeklődésének, emberszeretetének, természettudományos törekvéseinek újabb bizonyítéka. Az erdélyi művelődéstörténet szempontjából a kézirat különösen jelentős, mert *Kájoni* az első román származású tollforgató, aki orvostanikai tárgyú művet írt.

IRODALOM

1. Papp F: *Kájoni János és a csiksomlyói nyomda művelődéstörténeti jelentősége*. *Korunk* XXX, 3, 441—444 (1972) — 2. *Seprődi J.*: A *Kájoni-kódex* dallamai

Budapest, Akadémiai értesítő 61—70 (1909); Papp G.: Kájoni János orgonaművész. Magyar Zenei Szemle 133—155 (1942) — 3. P. Németh G.: Kájoni János, a régi Erdély kultúrmunkása Pásztortűz, XXX, 14, 322—323 (1926). — 4. Horhi Melius P.: Herbarium, az fáknak, füveknek nevekről, természetekről és hasznairól Kolozsvár (1578) — *Ibidem*: Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica 23, Bpest 5—252 (1962) — 5. Drăganu, N.: Mihail Halici. Contributia la istoria culturală românească. Daco-România (IV), 77—168 (1927). — 6. Bologa, V. L.: Adalékok az RNK orvostudományának történetéhez. Orvosi Könyvkiadó, Bukarest 198 (1955). — 7. P. Boros F.: Kájoni János Herbariuma. A Hírnök. Keresztény Társadalmi és Irodalmi folyóirat XIX, 437—438 (1922) *Ibidem*: A Kájoni-kódex első írói. Erdélyi Irodalmi Szemle 261—262 (1924). — 8. Möbius, M.: Geschichte der Botanik. Fischer-Verlag (1968). Choulant, L.: Graphische Incunabulen für Naturgeschichte und Medizin (Nachdruck) (1963); Georg-Olm-Verlag, Hildesheim; passim Hirsch, A.: Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte. Wien und Leipzig II. 208. (1885). — 9. Gomobocz E.: A magyar botanika története, Bpest 29—63 (1936). — 10. Spielmann, J., Spielmann, M.: L'herbarie de Joannes Kájoni. XXV. Nemzetközi Orvostörténeti Kongresszus anyagában (megjelenés alatt) — 11. Spielmann J., Spielmann M.: Herbariul lui J. Kájoni Viața Medicală (megjelenés alatt).

Dr. J. Spielmann, M. Spielmann: „Herbarii“ Яноша Каяони

Янош Каяони (ок. 1629—1687) монах францисканского ордена румынского происхождения собирал лекарственные растения ок. 1660 года в „Гербарий“ на венгерском языке. Оригинальная рукопись исчезла после II-ой мировой войны, хотя была очень ценным памятником фармации, ботаники и лингвистики, ценности которого даже не оценили по настоящему. Ав-

торы изыскали литературу относительно Гербария и на основании ее между прочим устанавливают, что часть работы Каяони была взята из работы Петера Мелиуса Юхаса, местами дословно

Dr. J. Spielmann and M. Spielmann: János Kájoni's „Herbarium“

J. Kájoni (cca 1629 to 1687), a Franciscan friar of Roumanian origin, compiled a list of medical plants around 1660 in his „Herbarium“. The manuscript in Hungarian language, a valuable botanical, pharmaceutical and linguistic treasure, have been lost during the IInd world war. The dispersed literature related to Kájoni's „Herbarium“ had been looked up by the authors and it has been established by them that much of Kájoni's text had been taken over from the known work of Péter Melius Juhász, some parts in the original wording.

Dr. J. Spielmann—M. Spielmann: Über das „Herbarium“ von János Kájoni

J. Kájoni (cca. 1629—1687), ein Franziskaner rumänischer Abstammung veröffentlichte die Liste der gegen 1660 bekannten Arzneipflanzen in seinem „Herbarium“ in ungarischer Sprache. Das originale Manuscript, ein wertvolles pharmazeutisches, botanisches und sprachliches Kulturdenkmal ist während des II Weltkriegs verloren. Verfasser sammelten die zerstreuten Literaturangaben über das „Herbarium“ zusammen und stellten fest, dass wenigstens ein Teil Kájoni's Herbarium aus dem Werk von Péter Melius Juhász übernommen wurde, und zwar teilweise wortwörtlich

(Marosvásárhelyi Orvosi Gyógyszerészeti Intézet)
Érkezett: 1977. III 16

TAPASZTALATOK A GILEMALRÓL

Pálóssy B., Góth M.: Orvosi Hetilap 117, 2792—2794 (1976)

A szerzők az 5 mg glybenclamid-tartalmú Gilemal tablettá hatását vizsgálták 34 betegen.

A szer hatásmechanizmusa: fokozza az inzulin felszabadulását a pancreas béta-sejtjeiből. A készítmény igen kis adagban (1 mg) is hatásos, lebomlása lassú, így napi egyszeri bevétel elegendő. A dózis 2,5—20 mg között van, és igen óvatosan kell megválasztani a súlyos hypoglykaemia miatt, főleg ha friss diabetesről van szó. A 34 beteg közül 6 volt új étrenddel nem beállítható diabeteses, 28 pedig már előzőleg inzulint, ill. orális anti-diabetikumot kapott, de nem sikerült a cukorháztartás egyensúlyát helyreállítani.

A betegek nagy többségében (25) 2,5-5 mg Gilemal adásával sikerült a cukorháztartás beállítása és csak 4 esetben fejlődött ki késői rezisztencia, amikor is inzulin adására kényszerültek. További 9 betegen szintén inzulinnal tudtak csak hatást elérni.

A glybenclamid hatásos hypoglykaemizáló szer, ha van inzulinszekrécióra képes hypoglykaemizáló szer, hatásosságát fokozhatják a kumarinszármazékok, fenilbutazon, alkohol, szalicilátok, PAS, tetraciklinek. A májban metabolizálódik, így a szerv betegségeiben óvatosan kell kezelni. Számottevő mellékhatást nem észleltek (26)

Majláth Endréné

SZULFADIAZINT TARTALMAZÓ KÜLÖNBÖZŐ GYÓGYSZERFORMÁK FARMAKOKINETIKÁJA PATKÁNYOKON

Erni, W., Ritschel, W. A.: Pharm Acta Helv 51, 326—330 (1976)

Intravénásan, intramuszkulárisan, perorálisan (oldat és tablettá) és rektálisan adagolt szulfadiazin farmako-

kinetikáját tanulmányozták patkányokon. A vérszint- és időgörbék nyílt, egy kompartmentes modellnek feleltek meg, kivéve egy intravénás adagolást, ahol nyílt, két kompartmentes modellt követett a vérszint-idő görbe. Az értékelést kétféle módszerrel végezték: az egyik szerint minden gyógyszerformánál a 3 vizsgált patkány eredményét külön értékelték és ezek középértékét adták meg, a másiknál a 3 patkány összérvkoncentrációjának adatait analizálták komputerrel. A vérszint és a farmakokinetikai paraméterek eredményeit táblázatokban foglalták össze. Intramuszkuláris és intravénás adagoláskor a beadott teljes mennyiség jut keringésbe, míg oldatból 29, tablettából 33,7%. Rektálisan nagyobb mennyiség (42%) abszorbeálódott és gyorsabban következett be a maximális vérszint, mint perorális adagolás esetén (27).

Dr. Szepeszy Angéla

AKUPUNKTÚRAS KEZELÉS LÉZERSUGÁRRAL

H. J.: Öst. Ap-Ztg 30, 737 (1976)

A Messerschmitt—Bölkow—Blohm-gépgyár egy lézersugárral működő akupunktúras készüléket fejlesztett ki és hozott forgalomba. A MBB-művek üzemi újságja szerint az újításnak a túvel végzett akupunktúrával szemben előnyei vannak: így a kezelési idő rövidebb, a lézersugár teljesen aszeptikus, alkalmazása fájdalommentes. Az „Akuplas“ néven bemutatott készülék hélium-neon gázlézert tartalmaz, amely egy milliwatt fényerőt ad le. Mint a továbbiakban jelenítik, a lézert egy flexibilis fényvezetőn keresztül illesztik az akupunktúra helyére. A készülék csúcsa egyben mérő elektróda, a bőrfelület ellenállásának mérésére. Ezáltal a besugárzás ideje alatt a hatásoságot állandóan ellenőrizni lehet (33)

R. B.